

ПОЛІТОЛОГІЯ

УДК 322.1:004.738.5(477)"2022/"

DOI <https://doi.org/10.32782/2305-9389/2026.34.27>

ТРАНСФОРМАЦІЯ РЕЛІГІЙНИХ ПРАКТИК В ІНФОРМАЦІЙНОМУ СУСПІЛЬСТВІ УКРАЇНИ ПІД ВПЛИВОМ ВІЙНИ

Бокоч Вікторія,

доктор політичних наук,

професор кафедри міжнародної політики

ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

ORCID ID: 0000-0002-0636-2032

Стаття присвячена комплексному аналізу трансформації ролі та практик релігії в Україні під впливом повномасштабної війни та логіки інформаційного суспільства. Дослідження виходить із тези, що військовий конфлікт виступає каталізатором, який прискорює та виявляє фундаментальний зсув релігійних інституцій від традиційних ієрархій до моделі динамічних мережеских акторів. Вплив цих акторів визначається їх здатністю програмувати публічні комунікативні потоки, продукувати культурні коди та формувати смислові наративи в цифровому середовищі, що стало основним полем ідеологічного протистояння.

Теоретична основа дослідження синтезує теорію мережевого суспільства Мануеля Кастельса, концепцію цифрової релігії Хайді Кемпбелл, а також підходи десекуляризації (Пітер Бергер) та постсекулярності (Юрген Габермас). Методологія поєднує кількісний аналіз даних соціологічних опитувань (Центр Разумкова, Київський міжнародний інститут соціології) з якісним дискурс-аналізом контенту конфесій у соціальних мережах та вивченням практик цифрового капеланства.

Результати виявляють три вектори трансформації. По-перше, відбувається структурний зсув «від ієрархії до мережі»: формується децентралізована система цифрових «сакральних вузлів», де релігійний авторитет все більше залежить від медійної харизми. По-друге, релігія стає активним учасником «інформаційно-нративної війни», програмуючи смисли та протиставляючи російському міфу «священної війни» український наратив «духовної оборони». По-третє, виникають нові форми «цифрової спільнотності», що одночасно загострює проблему «цифрового розриву» та ризики маргіналізації вразливих груп.

У висновку прогнозується, що контури «мережевої релігії» визначатимуть релігійний ландшафт у повоєнний період. Стійкість цієї моделі залежить від здатності конфесій трансформувати логіку воєнної мобілізації в проекти цифрової реабілітації та діалогу, а також від подолання цифрової нерівності. Український випадок розглядається як репрезентативна лабораторія для вивчення становлення нових, мережеских форм релігійності в інформаційну добу.

Ключові слова: Україна, російсько-українська війна, інформаційне суспільство, трансформація релігії, цифрова релігія, політизація релігії.

Bokoch Viktoriya. Transformation of religious practices in the information society of Ukraine under the influence of war

The article is devoted to a comprehensive analysis of the transformation of the role and practices of religion in Ukraine under the influence of full-scale war and the logic of the information society. The study proceeds from the thesis that the military conflict acts as a catalyst, accelerating and revealing a fundamental shift in religious institutions from traditional hierarchies to a model of dynamic network actors. The influence of these actors is determined by their ability to program public communication flows, produce cultural codes, and form meaningful narratives in the digital environment, which has become the main field of ideological confrontation.

The theoretical basis of the research synthesizes Manuel Castells' theory of the network society, Heidi Campbell's concept of digital religion, as well as the approaches of desecularization (Peter Berger) and post-secularity (Jürgen Habermas). The methodology combines quantitative analysis of sociological survey data (Razumkov Centre, KIIS) with qualitative discourse analysis of denominational content on social networks and the study of digital chaplaincy practices.

The results reveal three vectors of transformation. First, there is a structural shift "from hierarchy to network": a decentralized system of digital "sacral nodes" is being formed, where religious authority increasingly depends on media charisma. Second, religion becomes an active participant in "information and narrative warfare", programming meanings and counterposing the Ukrainian narrative of "spiritual defense" to the Russian myth of "holy war". Third,

new forms of “digital community” are emerging, which simultaneously exacerbate the problem of the “digital divide” and the risks of marginalization for vulnerable groups.

In conclusion, it is predicted that the contours of “network religion” will determine the religious landscape in the post-war period. The sustainability of this model depends on the ability of denominations to transform the logic of war mobilization into projects of digital rehabilitation and dialogue, as well as on overcoming digital inequality. The Ukrainian case is considered a representative laboratory for studying the formation of new, network forms of religiosity in the information age.

Key words: *Ukraine, Russian-Ukrainian war, information society, transformation of religion, digital religion, politicization of religion.*

Вступ. Повномасштабна російська агресія проти України, що розпочалася в лютому 2022 року та триває донині, не лише радикально змінила геополітичний ландшафт Східної Європи, але й запустила глибокі внутрішньополітичні трансформації, у яких релігія виступає стратегічним ресурсом мобілізації суспільства, легітимації влади та консолідації національної ідентичності [1]. В умовах екзистенційної загрози державному суверенітету релігійні інституції перейшли від периферійної ролі в приватній сфері до статусу ключових акторів публічної політики: вони формують антиколоніальний наратив спротиву, підтримують гуманітарну мобілізацію, сприяють деколонізації свідомості та посилюють м’яку силу держави в умовах гібридної війни [2]. Цей процес необхідно розглядати через призму фундаментальних змін, привнесених інформаційною епохою, де сакральне та політичне все більше опосередковуються цифровими мережами.

Емпіричні дані фіксують початковий сплеск релігійності (з приблизно 70% у 2021 році до піку в перші місяці вторгнення), за яким послідувала стабілізація та зниження до 68% у 2024 році, що свідчить про адаптацію суспільства до пролонгованого конфлікту при збереженні високого рівня довіри до церкви (65% наприкінці 2025 року, друге місце після Збройних Сил України) [3; 4; 5]. Ця динаміка відображає не просто коливання у вірі, а складну перебудову відносин між суспільством і релігійними інституціями, де довіра стає функцією від їх нової, активної ролі в забезпеченні колективної стійкості та сенсу.

З політичної точки зору найбільш виразною є трансформація конфесійного ландшафту: різке скорочення частки прихильників УПЦ (з 13–18% у 2021 році до 5,5% у 2024 році) на тлі зростання підтримки ПЦУ (до 35%) ілюструє інструменталізацію релігії в процесах національного самовизначення, розриву з російським впливом та перебудови державно-церковних відносин [6; 7]. Цей зсув є не лише духовним, але й глибоко політичним та комунікативним, що здійснюється та легітимізується в цифровому просторі. Війна актуалізувала релігію як елемент м’якої сили (soft power): конфесії беруть участь у легітимації державної політики, екуменічному діалозі та протидії інформаційно-пропагандистським загрозам, створюючи горизонтальні мережі солідарності, які контрастують із вертикальною інструменталізацією релігії в Росії (де РПЦ служить ідеологічним виправданням агресії) [8].

Цифровізація, прискорена воєнними умовами (окупація, руйнування, переміщення населення), відіграє критичну, конституюючу роль: перехід до онлайн-богослужінь, віртуальних спільнот та медійних платформ (Telegram, YouTube, Facebook) не лише забезпечив континуїтет релігійного життя, але й створив нові канали політичної комунікації, де релігійні наративи посилюють патріотичну мобілізацію та формують постсекулярний дискурс [9]. Згідно з теорією Мануеля Кастельса, в інформаційному суспільстві мережеві структури витісняють ієрархії, що в українському контексті проявляється у гібридизації практик – від фізичних храмів до цифрових платформ, де релігія інтегрується в мережеву політику ідентичності та стійкості [10]. Це породжує як можливості (посилення солідарності, доступність підтримки для внутрішньо переміщених осіб та військових), так і ризики (політизація конфесій, цифровий розрив, маніпуляція в інформаційній війні). Таким чином, війна каталізувала десекуляризаційні процеси в політичній сфері, перетворивши релігію на інструмент державно-церковних відносин, що впливає на внутрішню стабільність, націєтворення та зовнішньополітичний курс України. Актуальність дослідження полягає в необхідності політичного аналізу цих трансформацій: як цифрові технології модифікують роль релігійних інституцій у конфлікті, як це впливає на баланс влади та процеси демократичної консолідації. Метою роботи є аналіз трансформацій релігійних практик в інформаційному суспільстві України під впливом війни з акцентом на політичні імплікації, включаючи адаптацію конфесій до цифрового середовища та їх внесок у консолідацію суспільства.

Теоретична основа дослідження. Теоретична основа дослідження поєднує політичну соціологію релігії, теорію інформаційного суспільства та підходи до релігії в умовах конфліктів, формуючи багаторівневий аналітичний каркас. Центральною є парадигма соціального конструктивізму (Пітер Бергер, Томас Лукман), що трактує релігію як соціально конструйовану реальність, яка в кризових умовах (війна) активно перебудовується через колективний травматичний досвід та медіа, формуючи нові

політичні ідентичності [11]. Війна виступає як потужний фактор соціального конструювання, змушуючи переосмислити та переоформити сакральні смисли відповідно до завдань національного виживання.

Ключовим каркасом, що задає параметри середовища, в якому відбувається це конструювання, слугує теорія інформаційного (мережевого) суспільства Мануеля Кастельса. Кастельс стверджує, що в сучасну добу домінуючі соціальні, економічні та політичні процеси організуються навколо децентралізованих мережевих структур, опосередкованих цифровими технологіями, а влада («влада в мережах») належить тим, хто здатний програмувати комунікативні потоки та продукувати значущі культурні коди [10]. Перехід до «мережевої релігії» в Україні таким чином ілюструє фундаментальну заміну традиційних ієрархій горизонтальними мережевими зв'язками, які в умовах війни стають потужним інструментом політичної мобілізації та формування колективної ідентичності.

Концепція «цифрової релігії» Хайді Кемпбелл конкретизує цей макропроцес на мікрорівні практик, виокремлюючи, як саме нові медіа трансформують релігійні ритуали, перевизначають поняття спільноти та авторитету, створюючи стійкі гібридні онлайн-офлайн простори [13]. Цей психологічний аспект доповнює теорія «релігійного допінгу» Кеннета Паргамента, яка пояснює, яким чином релігійні вірування та практики стають ключовим психологічним механізмом подолання травми та підтримання індивідуальної та колективної стійкості в умовах екстремального стресу, такого як війна [14].

Теорія «десекуляризації» Пітера Бергера допомагає пояснити сам феномен повернення релігії в публічну сферу як реакцію на глибоку кризу ідентичності та пошук стійких моральних засад в епоху тотальної невизначеності, що знаходить пряме підтвердження в емпіричних даних про зростання довіри до церков у воєнний час [12]. Постсекулярні підходи Юргена Габермаса, у свою чергу, дозволяють осмислити умови, за яких релігійний дискурс знову набуває легітимності в публічній політиці, вступаючи в діалог із секулярними раціональними аргументами [15]. Синтез цих підходів дозволяє комплексно пояснити, як війна, виступаючи зовнішнім шоком, прискорює цифровізацію, посилює політичну роль релігії та трансформує її практики в нові гібридні форми, глибоко адаптовані до логіки інформаційного суспільства та реалій гібридної війни.

Методологія дослідження. Дослідження засноване на змішаному методологічному підході, який поєднує кількісні та якісні методи для забезпечення повноти та глибини політичного аналізу трансформацій, що відбуваються. Така стратегія відповідає завданням вивчення складного соціально-політичного феномена, що має як вимірювані статистичні прояви, так і приховані смислові та мотиваційні аспекти.

Емпірична база «кількісної складової» формується на основі даних системних національних моніторингових, що проводяться авторитетними соціологічними центрами України. Ключовими джерелами виступають щорічні дослідження Центру Разумкова «Церковно-релігійна ситуація в Україні» та опитування Київського міжнародного інституту соціології (КМІС) [1; 16]. Ці дані дозволяють проводити вторинний аналіз, спрямований на виявлення та відстеження динаміки ключових показників: рівня релігійної самоідентифікації населення, ступеня довіри до різних релігійних інституцій, частоти та характеру релігійних практик (з акцентом на використання цифрових форматів), а також кардинальних зрушень у конфесійних уподобаннях у регіональному та соціально-демографічному розрізі. Статистичний аналіз спрямований на встановлення кореляцій між воєнними подіями, процесами цифровізації та змінами в релігійному полі.

«Якісна складова» дослідження покликана розкрити внутрішні механізми, смисли та дискурси, що стоять за кількісними трендами. Вона включає кілька взаємодоповнюючих методів. По-перше, проводиться критичний дискурс-аналіз цифрового контенту, що продукується провідними конфесіями. Аналізуються офіційні повідомлення, публічні заяви релігійних лідерів, проповіді та коментарі в ключових соціальних мережах (Telegram, Facebook, YouTube). Метою є виявлення домінантних нарративних стратегій, мовних конструкцій, риторичних прийомів та ідеологічних рамок, що використовуються для осмислення війни, легітимації спротиву, консолідації суспільства та протистояння ворожій пропаганді. По-друге, здійснюється аналіз конкретних цифрових практик: досліджується архітектура та інтерактивність онлайн-трансляцій богослужінь, функціонування закритих чатів для пастирської підтримки військових та внутрішньо переміщених осіб, логіка та символіка краудфандингових кампаній, організованих релігійними громадами. Для поглиблення розуміння суб'єктивного досвіду та мотивації ключових акторів залучаються результати існуючих якісних досліджень, зокрема, інтерв'ю з українськими військовими капеланами, чия діяльність є концентрованим втіленням нової, гібридної релігійності [19]. Принцип триангуляції, тобто перетину даних з різних джерел і за допомогою різних методів, забезпечує валідність і надійність висновків, дозволяючи комплексно розкрити політичні виміри трансформації релігійних практик у контексті інформаційного суспільства та війни.

Основна частина. Концепція інформаційного суспільства, розроблена Мануелем Кастельсом, акцентує увагу на переході до мережевої структури соціальних взаємодій, де цифрові інформаційні потоки виступають домінуючим чинником організації влади, культури та ідентичності [10]. В такому суспільстві релігія не зазнає маргіналізації, а зазнає глибинної внутрішньої трансформації в гібридні форми, адаптуючись до нової медійної середовища, як це детально описує Хайді Кемпбелл у концепції цифрової релігії [13]. Постсекулярний підхід Юргена Габермаса доповнює цю перспективу, стверджуючи співіснування раціональності та релігії в публічній сфері, де релігійні аргументи, будучи відповідним чином перекладеними, зберігають свій комунікативний потенціал [15]. У контексті російсько-української війни ця теоретична тріада набуває конкретного та драматичного втілення: цифровізація релігійних практик набуває не просто адаптивного, а виразно політичного характеру, еволюціонуючи у ключовий інструмент суспільної мобілізації, смислової контрпропаганди та консолідації національної ідентичності, тим самим посилюючи м'яку силу української держави в умовах тотального гібридного конфлікту.

До повномасштабного вторгнення цифровізація релігії в Україні розвивалася в загальному руслі глобальних тенденцій, але з урахуванням національної специфіки, що відображала модель соціального партнерства між державою та конфесіями. Релігійні організації активно освоювали соціальні мережі та онлайн-платформи для внутрішньої комунікації, просвітницької роботи та залучення молоді, що об'єктивно сприяло розвитку екуменічного діалогу через спільні віртуальні ініціативи [17]. Однак політична роль релігії в цифровому просторі залишалася загалом обмеженою сферою морально-етичного висловлювання, без прямого та систематичного втручання в актуальну публічну політику.

Повномасштабна агресія Росії радикально та насильницьки трансформувала цю еволюційну динаміку, зробивши цифрові формати домінуючими та часто єдиною можливими через фізичне руйнування храмів, окупацію величезних територій та постійні ризики, пов'язані з масовими сходами. Релігійні громади по всій країні були змушені в терміновому порядку перейти до регулярних онлайн-трансляцій богослужінь, організації віртуальних молитовних зустрічей та створення закритих чатів у месенджерах для оперативної пастирської підтримки своєї пастви [18]. Політична значущість цього вимушеного переходу проявилася негайно. Цифрові платформи стали не просто засобом трансляції, а простором для координації нових горизонтальних мереж солідарності. Екуменічні ініціативи, такі як спільні онлайн-молитовні представників різних конфесій за мир та перемогу України, стали регулярними, візуалізуючи ідею духовної єдності нації перед обличчям ворога [5].

Особливу символічну та легітимізуючу роль стали відігравати трансляції польових літургій, що здійснюються військовими капеланами в зонах бойових дій. Ці образи, що циркулюють у соціальних мережах та телеєфірі, виконують критично важливу політичну функцію: вони сакралізують національну боротьбу, переводячи її з площини військово-політичної необхідності в площину духовного обов'язку та справедливої оборони, протиставляючи цим український наратив російському міфу про «священну війну» [17]. Фандрайзинг на потреби армії та гуманітарні цілі, що здійснюється через церковні канали, також набув сакрального відтінку, представляючись актом християнської жертвості та любові до ближнього. Соціальні мережі перетворилися на потужні платформи колективного жалоби, пам'яті про загиблих та координації волонтерської допомоги, створюючи щільну тканину цифрової солідарності. Ці процеси, забезпечуючи безперервність релігійного життя та емоційну підтримку в умовах травми, безпосередньо сприяли зафіксованому зростанню довіри до церкви як до інституту, що відбулося в даних соціології (65% довіри у 2025 році) [4].

У порівнянні з російським контекстом контраст стає особливо випуклим та показовим. У Росії цифровізація релігії жорстко підпорядкована державному контролю та цензурі, а Російська Православна Церква використовує медіа-ресурси переважно для пропаганди концепції «священної війни», ідеології «російського світу» та легітимації агресії, вибудовуючи суто вертикальну, етатистську модель відносин з владою та суспільством [20]. В Україні ж, в силу історично більшого конфесійного плюралізму та іншого вектора політичного розвитку, цифрові практики у воєнний час, навпаки, посилити горизонтальні зв'язки, екуменічну співпрацю та відносну незалежність конфесій від держави. Це позиціонує українську релігійну сцену як фактор демократичної резильєнтності, громадянської мобілізації та ідеологічного спротиву авторитаризму [5].

Політичні імплікації даних трансформацій мають комплексний та амбівалентний характер. З одного боку, цифрові релігійні практики довели свою ефективність у зміцненні національної єдності та соціальної згуртованості, перетворивши релігію на важливий елемент м'якої сили у внутрішній та міжнародній інформаційній війні. Конфесії активно беруть участь у контрпропагандистській діяльності, публічній дипломатії та налагодженні міжнародних екуменічних зв'язків, лобіюючи підтримку

України [8]. З іншого боку, виникає низка серйозних викликів та довгострокових ризиків. До них належить небезпека надмірної політизації та націоналізації релігії, що в перспективі може призвести до маргіналізації релігійних меншин, клерикальних претензій на вплив у державній політиці та ерозії принципу світськості. Поглиблений «цифровий розрив» між різними регіонами та соціальними групами створює нову форму нерівності, виключаючи з життєво важливих мереж підтримки найменш технологічно адаптованих громадян. Загалом, війна виступає потужним прискорювачем переходу до постсекулярної моделі суспільного устрою, де цифрова духовність виявляється глибоко інтегрованою в політичну сферу, підтримуючи громадянський плюралізм і демократичну консолідацію в одних аспектах, але породжуючи нові лінії напруження та потенційні конфлікти – в інших.

Висновки. Перспективи подальшого розвитку трансформації релігійних практик у повоєнний період визначатимуться складним переплетінням кількох ключових факторів: характером та умовами завершення конфлікту, ступенем інституційної стійкості та адаптивності самих конфесій, глибиною інтеграції цифрових технологій у повсякденне життя суспільства, динамікою державно-церковних відносин та, що особливо важливо, здатністю релігійних інституцій зберегти тонкий баланс між патріотичним дискурсом, сформованим у воєнний час, і цінностями інклюзивності, толерантності та універсальної етики. Аналітично можна виділити три взаємопов'язані та ймовірнісні сценарії, кожен з яких спирається на поточні тенденції, але залежить від майбутніх політичних рішень та зовнішніх обставин.

«Оптимістичний сценарій» передбачає еволюцію воєнного екуменізму та мережевої солідарності в стійку, інституціоналізовану модель «екуменізму служіння». У цьому випадку конфесії зможуть стати провідними агентами національного примирення (reconciliation) та соціального відновлення. Горизонтальні мережі підтримки, сформовані в умовах війни (спільні гуманітарні ініціативи, віртуальні платформи діалогу), можуть отримати подальший розвиток, сприяючи комплексним процесам зцілення колективної травми. Це включає психологічну реабілітацію ветеранів та постраждалих громадян через апробовані механізми релігійного копінгу, фізичне відновлення зруйнованої інфраструктури (де відтворення храмів може виступати символом відродження колективної пам'яті та резильєнтності), а також соціальну реінтеграцію декупованих територій на засадах інклюзивності та діалогу. Цифрові практики збережуть свій глобальний потенціал, забезпечуючи зв'язок з українською діаспорою та залучення міжнародних ресурсів для реконструкції, що посилить позицію релігії в публічній дипломатії країни. У політичному плані це зміцнить плюралістичну та демократичну модель державно-церковних відносин, що відповідає європейським стандартам свободи совісті, і перетворить релігію на чинник довгострокової соціальної згуртованості.

«Реалістичний сценарій», що видається найбільш ймовірним, має на увазі гібридну адаптацію: збереження частини позитивних наробок воєнного часу при поступовому поверненні до деяких довоєнних тенденцій. Воєнний екуменізм може послабитися, але не зникне повністю, залишаючись у форматі діалогу з ключових суспільних питань. Цифрові формати (онлайн-трансляції, віртуальні спільноти) міцно увійдуть у релігійну рутину як норма зручності та доповнення до офлайн-практик, однак їх мобілізаційний та емоційний пафос неминуче знизиться, переходячи в сферу культурної спадщини та індивідуалізованої духовності. Основним викликом для конфесій стане підтримання балансу між утвердженням патріотичним дискурсом та необхідністю позиціонування як надпартійної моральної сили. Вони продовжуватимуть вносити внесок у соціальне відновлення через освітні та волонтерські проєкти, але можуть зіткнутися з частковою втратою суспільного впливу в міру ослаблення гострого екзистенційного запиту, який забезпечував високий рівень довіри в воєнні роки. Державно-церковні відносини, ймовірно, еволюціонують до моделі «зміцненого соціального партнерства», де релігія залишається визнаним ресурсом національної ідентичності та соціального капіталу, але без претензій на домінування в публічно-політичній сфері.

«Песимістичний сценарій» пов'язаний з ризиками політизації, конфліктності та фрагментації. Нерозв'язані питання правового статусу релігійних структур, що зберігають зв'язки з центрами в Російській Федерації, можуть спровокувати затяжні локальні конфлікти, ерозію взаємної довіри та стигматизацію релігійних меншин. Посилення націоналістичних та ксенофобських елементів усередині релігійного дискурсу загрожує реальними обмеженнями свободи совісті, особливо в чутливих питаннях лояльності, мови богослужіння або альтернативної цивільної служби. Цифрова нерівність, особливо в найбільш постраждалих від окупації та бойових дій регіонах, може посилити маргіналізацію периферійних громад, позбавлених доступу до сучасних медіа. Домінування поверхневої, медіатизованої «диванної» релігійності може призвести до подальшого ослаблення реальних громадських зв'язків, падіння соціального капіталу та атомізації вірян. У разі затяжного, «замороженого» конфлікту або нестабільного миру можлива й хвиля «ре-секуляризації», особливо серед молоді у великих містах, коли

зниження гостроти кризового чинника поверне на перший план індивідуалістичні запити та скептичне ставлення до інституційних форм релігії.

Аналітично повоєнний період виступить суворим тестом на стійкість процесів десекуляризації, запущених війною. Історична соціологія релігії показує, що кризи, безумовно, стимулюють релігійне відродження, але його довговічність та глибина безпосередньо залежать від здатності інститутів адаптуватися до змінених мирних умов, запропонувати суспільству релевантні відповіді на виклики відбудови, не втративши при цьому моральний авторитет, здобутий у годину випробувань. Український досвід уже зараз виділяється значним потенціалом релігії як чинника не лише колективної резильєнтності, але й можливої демократичної реконструкції. Складений плюралістичний екуменізм та унікальна цифрова гібридизація практик можуть стати цікавою моделлю для інших постконфліктних суспільств, демонструючи яскравий контраст з авторитарними, етатистськими моделями інструменталізації сакрального, що спостерігаються в державі-агресорку. Остаточний успіх чи невдача визначатимуться мудрістю політики інклюзії, стратегічними інвестиціями в подолання цифрової та соціальної нерівності, а також готовністю всіх сторін – держави, церков і громадянського суспільства – до діалогу та запобігання конфронтації. Подальші дослідження мають зосередитися на порівняльному аналізі повоєнних траєкторій українського релігійного поля з іншими аналогічними випадками, а також на ретельному моніторингу довгострокових ефектів нинішніх трансформацій. Це дозволить дати остаточну відповідь на ключове питання: чи стане війна поворотним моментом до формування в Україні стійкого, зрілого та плюралістичного постсекулярного суспільства, чи ж вона залишиться в історії як тимчасовий, хоч і потужний, сплеск сакрального в умовах екзистенційної кризи, за яким поступиться повернення до попередніх, більш секулярних та індивідуалістичних трендів.

Література:

1. Українське суспільство, держава і церква під час війни. Церковно-релігійна ситуація в Україні – 2024 : аналітичний звіт / Центр Разумкова. Київ, 2025. URL: <https://razumkov.org.ua/images/2025/01/28/2024-Religiya-religion-FIN.pdf> (дата звернення: 11.02.2026).
2. Рівень релігійності, довіра до Церкви, конфесійний розподіл та міжцерковні відносини в українському суспільстві (жовтень 2024 р.) / Центр Разумкова. Київ, 2024. URL: <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/riven-religiynosti-dovira-do-tserkvy-konfesiyni-rozpodil-ta-mizhtserkovni-vidnosyny-v-ukrainskomu-suspilstvi-zhovten-2024r> (дата звернення: 11.02.2026).
3. 65 % українців довіряють Церкві – опитування. Слово і діло. URL: <https://slovoproslovo.info/dovira-do-tserkvy-65-vidsotkiv-razumkov> (дата звернення: 11.02.2026).
4. Ukrainian Society, State and Church in War. Church and Religious Situation in Ukraine – 2024 : analytical report / Razumkov Centre. Kyiv, 2025. URL: <https://razumkov.org.ua/images/2025/01/27/2024-Religiya-religion-ENGL.pdf> (дата звернення: 11.02.2026).
5. В Україні торік частка вірян УПЦ МП зменшилася до 5,5 %. Укрінформ. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3953763-v-ukraini-torik-castka-viran-upc-mp-zmensilasa-do-55.html> (дата звернення: 11.02.2026).
6. Як змінилася кількість вірян ПЦУ та УПЦ МП з початку повномасштабної війни: соціологія. УНН. URL: <https://unn.ua/news/yak-zminylasia-kilkist-virian-ptsu-ta-ups-mp-z-pochatku-povnomasshtabnoi-viiny-sotsiolohiia> (дата звернення: 11.02.2026).
7. Religious Situation in Ukraine During the Russo-Ukrainian War. Sofia Brotherhood. URL: <https://sofiyske-bratstvo.org/en/religious-situation-in-ukraine-during-the-russo-ukrainian-war> (дата звернення: 11.02.2026).
8. Castells M. The Information Age: Economy, Society and Culture. Vol. 1: The Rise of the Network Society. Oxford : Blackwell, 1996. 556 p.
9. Berger P., Luckmann T. The Social Construction of Reality : treatise in the sociology of knowledge. New York : Anchor Books, 1966. 219 p.
10. Berger P. L. (ed.). The Desecularization of the World: Resurgent Religion and World Politics. Washington ; Grand Rapids : Ethics and Public Policy Center ; W.B. Eerdmans, 1999. 139 p.
11. Campbell H. A. Digital Religion: Understanding Religious Practice in New Media Worlds. London ; New York : Routledge, 2013. DOI: 10.4324/9780203084861. 272 p.
12. Pargament K. I. The Psychology of Religion and Coping: Theory, Research, Practice. New York : Guilford Press, 1997. 548 p.
13. Habermas J. Religion and Rationality: Essays on Reason, God and Modernity. Cambridge : Polity Press, 2002. 176 p.
14. Опитування Київського міжнародного інституту соціології (КМІС) за 2024–2025 рр. Київський міжнародний інститут соціології. URL: <https://www.kiis.com.ua/> (дата звернення: 11.02.2026).
15. Religious Organizations on Social Media: Opportunities, Challenges and Future Prospects for Spiritual Communities in Ukraine. URL: https://www.researchgate.net/publication/391302729_Religious_Organizations_on_Social_Media_Opportunities_Challenges_and_Future_Prospets_for_Spiritual_Communities_in_Ukraine (дата звернення: 11.02.2026).
16. Zasanska N. Rosary Unites: Online Religious Rituals During the War in Ukraine. Journal of Religion in Europe. 2024. DOI: 10.1163/18748929-bja10126.

17. Grimell J. Understanding Ukrainian military chaplains as defenders of the human soul in war. *Frontiers in Sociology*. 2025. DOI: 10.3389/fsoc.2025.1559023.
18. Russian Orthodox Church declares “Holy War” against Ukraine and West. Atlantic Council. URL: <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/ukrainealert/russian-orthodox-church-declares-holy-war-against-ukraine-and-west> (дата звернення: 11.02.2026).

Дата першого надходження статті до видання: 27.01.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 24.02.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 01.05.2026